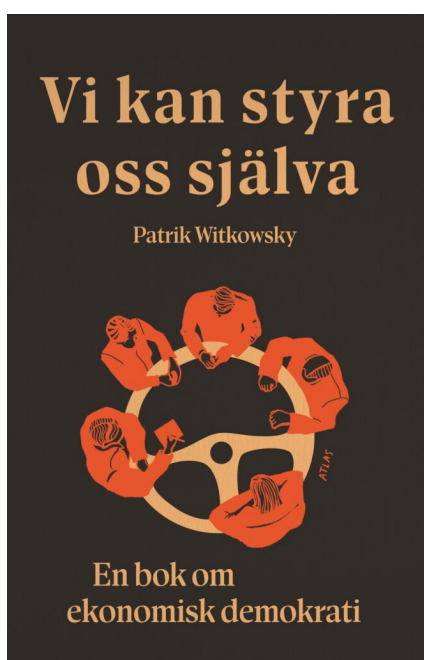

VI KAN STYRA OSS SJÄLVA!

Sonja Höök, aktiv i "Nätverket Ekonomisk Demokrati – genom personalägda företag" reflekterar över boken "Vi kan styra oss själva" av Patrik Witkowsky och delar med sig av dess innehåll. Texten har tidigare publicerats i tidskriften Syndikalisten (se länk på sidan nio).

Boken "Vi kan styra oss själva" är skriven av Patrik Witkowsky och utgiven 2024 på Atlas förlag, med förord av Bo Rothstein.

Witkowsky är dokumentärfilmare, föreläsare, utredare och rådgivare, och driver sedan ett antal år tillbaks Centrum för personalägande tillsammans med Mattias Göthberg som är jurist.

Boken inleds med en kort redogörelse av den spännande och förvånansvärt okända historien, om **hur de anställda på Volvo försökte ta över driften av sitt företag**. Det lades mycket arbete på detta under några år före 2010-talet, och det har skrivits en bok om det. Arbetarna kom ganska långt, men det saknades pengar, och politiskt stöd. I slutändan såldes detta klassiska Göteborgsföretag till en miljardär på andra sidan jorden. Tänk om det inte hade blivit så: Om Volvo istället hade fortsatt att ha sitt säte i Göteborg och Uddevalla med omnejd, och styrts av sina anställda.

Nätverket EKONOMISK DEMOKRATI - genom personalägda företag	
Webbsida: https://personalagdaforetag.se/	YouTube: https://www.youtube.com/@ekonomiskdemokrati
Mail: personalagdaforetag@gmail.com	Studiecirkel: https://forms.gle/6zeB7tMZBC56Gdb78
NYHETSBREV: https://subscribe.minutemailer.com/zkXWaj5Y	Facebook: https://www.facebook.com/groups/989809916569226

Vad hade det fört med sig? Intressant är att det har varit så tyst om detta seriösa försök att förvandla ett stort traditionellt styrt svenskt företag till ett arbetarägt sådant. Historien var helt okänd för mig innan jag läste boken. Och så är det med det mesta som denna bok tar upp. Jag hade ingen vetskap om alla de företag som faktiskt finns världen över idag och som drivs och sköts av de anställda, och jag hade heller ingen aning om att dessa företag oftast går väldigt bra. Kooperativ har jag hört om, men boken tar också upp företag, som kan vara börsnoterade och som har en vd och en personalchef, som dock är valda av de anställda.

Boken är **en kartläggning av de personalägda företagens utbredning i olika länder** och olika typer av samhällen idag, deras historia, framväxt och utsikter framöver. Det är en viktig bok såtillvida att denna typ av företag skiljer sig från de som dominerar idag och som lite förenklat kan delas in i privata respektive statligt ägda företag.

Personalägda, eller arbetarägda företag som jag vill kalla dem, skiljer sig åt då de är demokratiska företag vilket innebär rättigheter och skyldigheter för de anställda att delta i drivandet och styrandet av företaget; alla anställda deltar när beslut ska fattas oftast genom principen; en anställd en röst. Detta sätt att driva ett företag ser jag som en frihet som skulle gagna arbetarklassen på ett totalt genomgripande och omvälvande sätt.

I boken framstår den rådande företagsmodellen som helt obegriplig; den modellen där allt inflytande är koncentrerat till en eller några ägare, och med de anställda, som helt utan insyn i företaget går dit och gör sitt jobb under otillfredsställande villkor, för att skapa vinst åt bolaget, endast för att få ut sin lön. Hur har detta system kunnat skapas, upprätthållas, fått växa och bli "Comme il faut"? Det är odemokratiskt och snudd på liveget. Och det gäller bara på arbetsplatser. När du kommer hem från ditt jobb är du en medborgare med rättigheter, som kan påverka samhället genom föreningsliv, politiskt engagemang och genom att använda din rösträtt: en person: en röst, vart fjärde eller tredje år i fria val till kommunen, regionen och riksdagen och då får du visa hur du vill att landet ska styras. Ja, det finns också kyrkovalet, så även den religiösa aspekten av mänskligt liv är infogad i vår demokrati. Alla ska vara med och säga vad de tycker och beslut ska fattas demokratiskt. Utom i arbetslivet. På jobbet, där du tillbringar en tredjedel av ditt liv, så är demokrati i stort sett utopiskt.

Nätverket EKONOMISK DEMOKRATI - genom personalägda företag	
Webbsida: https://personalagdaforetag.se/	YouTube: https://www.youtube.com/@ekonomiskdemokrati
Mail: personalagdaforetag@gmail.com	Studiecirkel: https://forms.gle/6zeB7tMZBC56Gdb78
NYHETSBRÄV: https://subscribe.minutemailer.com/zkXWaj5Y	Facebook: https://www.facebook.com/groups/989809916569226

Hur blev det så här och varför? Det är frågor som boken försöker att ge svar på. Detta är, visar Witkowsky med all tydlighet, inte en självklar utveckling av arbetslivet och många tänkare har faktiskt under århundradena gett sin syn på detta och varnat för utvecklingen, men deras uttalanden har försvunnit in i historiens dammhörn. Det är uppfriskande att Witkowsky dammar av dessa citat och lyfter fram dem. Det är kloka ord som förtjänar uppmärksamhet. Löneslaveriet är inte den enda lösningen, men det har tillåtits att slå ut de andra, mindre vinstinriktade systemen.

I boken på 238 sidor, har Witkowsky delat in sitt ämne i fyra kapitel. I kapitel 1 redogör han för begreppet ekonomisk demokrati, vad det innebär och varför han valt att använda det begreppet. I huvudsak är det för att visa att vi kan ha demokrati även i den ekonomiska marknad som styr våra företag, och alltså inte bara när det gäller politik och samhällsfrågor, som till exempel kommunala beslut. "Marknaden" sköter den ekonomi som inte staten reglerar och därav vill han alltså använda "ekonomisk demokrati" som en term för att visa att demokrati kan råda även där. Anställda kan få stort inflytande även i den marknad där de arbetar.

Författaren redogör för **vad som kännetecknar ett demokratiskt företag** och ger exempel på olika aktiva fullt fungerande sådana idag, i USA, Europa, Sverige och övriga länder. I USA arbetar var tionde privatanställd i någon form av arbetarägt företag, ja, du läste rätt, och detta möjliggörs framförallt av den så kallade ESOP-modellen som är till för att främja den typen av företag.

I Baskien i Spanien finns det stora kooperativa konsortiet* Mondragon, Det sysselsatte år 2021 cirka 80 000 anställda. och hade en omsättning på 11.4 miljarder euro, mer än svenska storföretag som Electrolux och Spotify. De tillverkar bland annat cyklar av märket Orbea, bilkomponenter och medicinsk utrustning och har en egen dagligvarukedja i Spanien vid namn Eroski.

I England finns John Lewis Partnership som grundades 1929 av ägaren till en klädbutik i London och drivs som en personalstiftelse. Den innefattar en detaljhandels- och en livsmedelskedja, och har 79 000 anställda. De omsätter idag 11 miljarder pund.

Nätverket EKONOMISK DEMOKRATI - genom personalägda företag	
Webbsida: https://personalagdaforetag.se/	YouTube: https://www.youtube.com/@ekonomiskdemokrati
Mail: personalagdaforetag@gmail.com	Studiecirkel: https://forms.gle/6zeB7tMZBC56Gdb78
NYHETSBRÄV: https://subscribe.minutemailer.com/zkXWaj5Y	Facebook: https://www.facebook.com/groups/989809916569226

I Sverige har vi inte lika många arbetarägda företag som andra länder i Europa. Det finns dock några och det kanske mest kända exemplet är Magelungen utveckling. De har idag cirka 300 anställda.

Ett annat exempel är Tjeders Industri i Malmköping som tillverkar larm och erbjuder tjänster kopplade till dessa. Det startades 1942. När den sista ägaren av företaget, Lena Tjeders dog 1986, hade hon testamenterat företaget till en personalstiftelse vilken än idag har en majoritet av aktierna. Företaget har 37 anställda.

I Kapitel 2 ges sju skäl till varför ekonomisk demokrati är att föredra

- Ett rikare arbetsliv.
- Mer demokratiska medborgare
- En mer effektiv och innovativ ekonomi.
- Ökad jämlikhet.
- Bättre ägarstyrning i storföretagen. Lyckade generationsskiften i små och medelstora företag.
- Ett stöd till den gröna omställningen.

Witkowsky utvecklar varje del närmare.

I Kapitel 3 väljer författaren att lyfta det han kallar för ”det demokratiska parallellargumentet”, vilket innebär att om demokrati råder i stat och samhälle så bör det också råda i företag. Witkowsky citerar här Ernst Wigfors, tidigare Socialdemokratisk finansminister som uttryckte det såhär:

”Man kan inte i längden förkunna jämlikhet i statens styrelse, politisk demokrati, som den enda styrelseformen värdig fria människor, och samtidigt förklara det för en oföränderlig institution, att inom industrin en grupp ägare med ärftlig rätt skola bestämma över tusentals arbetares dagliga liv.”

Även andra, som den amerikanske författaren Robert Dahl, uttryckte dessa tankar och han skrev till och med en hel bok i ämnet, A Preface to Economic Democracy (1985).

Nätverket EKONOMISK DEMOKRATI - genom personalägda företag	
Webbsida: https://personalagdaforetag.se/	YouTube: https://www.youtube.com/@ekonomiskdemokrati
Mail: personalagdaforetag@gmail.com	Studiecirkel: https://forms.gle/6zeB7tMZBC56Gdb78
NYHETSBREV: https://subscribe.minutemailer.com/zkXWaj5Y	Facebook: https://www.facebook.com/groups/989809916569226

Han tar här sedan upp de invändningar som oftast förs fram när ”det demokratiska parallellargumentet” kommer på tal, och bemöter dessa. En invändning kan vara att ”Grundaren har rätt att bestämma i sitt företag”. Denna del i boken kan ses som en slags handbok till en debatt i frågan för att kunna bemöta de argument som oftast förs fram mot arbetarägda företag.

Kapitel 4 med namnet ”hinder och förslag” är väldigt intressant. Där kartläggs **sju olika hinder som vi i Sverige idag behöver radera för att rent konkret få till dessa företag**. De följs av 20 konkreta förslag som kan vara till hjälp.

Hinder som nämns är:

- Stigberoende. (Här menas i stort sett vår vana att alltid göra saker som vi tidigare har gjort dem.)
- Juridiska utmaningar. Lagar och regelverk är inte gjorda för denna typ av ägande.
- Bristande finansiering.
- Okunskap. Ämnet nämns knappt i dagens ekonomiutbildningar.
- Löntagarfonderna
- Facket
- Den centraliserade marknadsekonomin

”Jag känner mig som en törstig kamel som äntligen får dricka vatten när jag läser detta! Det är en tung men viktig bok som ytterst handlar om arbetares frihet. Läs den!”

Sonja Höök

Nätverket EKONOMISK DEMOKRATI - genom personalägda företag	
Webbsida: https://personalagdaforetag.se/	YouTube: https://www.youtube.com/@ekonomiskdemokrati
Mail: personalagdaforetag@gmail.com	Studiecirkel: https://forms.gle/6zeB7tMZBC56Gdb78
NYHETSBRÄV: https://subscribe.minutemailer.com/zkXWaj5Y	Facebook: https://www.facebook.com/groups/989809916569226

Det ges konkreta exempel bland annat på hur lagstiftning och fackförbund försvårar för arbetarägda företag att vinna mark. Witkowsky ger 20 förslag på vad som kan göras för att gå igång en utveckling av sådana företag i Sverige. Förslagen kan utgöra en grund för en diskussion för de som vill ta tag i saken och göra det möjligt för fler företag att bli ekonomiskt demokratiskt styrda och personalägda.

Exempel på förslag från boken:

- Genomför ett svenskt Esop-paket, som gör det lättare och mer förutsebart för en företagare att ägarskifta till personalen.
- Skattelättnader ges till företagare som säljer till personalen.
- Upprätta ett antal ägarskifteskontor runt om i landet som kan hjälpa både anställda och företagare som vill genomföra ett ägarskifte.”
- En statlig aktör , exempelvis Almi** eller SBAB***, bör ha en facilitet som tillhandahåller lån med fördelaktig ränta (...) till anställda som vill köpa ett företag.
- Anställda kan ges förköpsrätt om ett företag ska säljas, läggas ned eller flytta utomlands.
- Utbildningar inom ekonomi och företagande samt offentligt finansierade utbildningar av alla de slag bör inkludera undervisning om demokratiska företag.

Kapitel 4 innehåller också en sammanfattning och slutplädering där Witkowsky betonar vikten av visioner i det politiska livet idag och även vikten av att kunskapen om demokratiska företag sprids.

Det går redan idag att leva som om dessa företag var något självklart: En företagsägare kan omvandla sitt företag till en personalstiftelse när hen vill och en anställd kan prata om begreppet med sina arbetskamrater på rasten varje dag för att skapa en igenkänning av det. Det viktiga är att ha hopp och inse att denna idé inte är utopisk eller ogenomförbar, utan att den redan finns och har fått konkreta följder i form av företag runtom i världen.

Nätverket EKONOMISK DEMOKRATI - genom personalägda företag	
Webbsida: https://personalagdaforetag.se/	YouTube: https://www.youtube.com/@ekonomiskdemokrati
Mail: personalagdaforetag@gmail.com	Studiecirkel: https://forms.gle/6zeB7tMZBC56Gdb78
NYHETSBREV: https://subscribe.minutemailer.com/zkXWaj5Y	Facebook: https://www.facebook.com/groups/989809916569226

I Appendix hittar vi det mycket intressanta och stundom uppseendeväckande avsnittet: Den ekonomiska demokratis svenska historia på 23 sidor. Vill du ha en kort guide till boken kan den här sammanfattningen vara en bra introduktion:

En man vid namn Swederus reste runt i Europa under 1800-talet, utsänd av staten, för att se hur stora industriföretag utvecklades där. Han ”beskrev den nya tidens bolag som ”aristokratiska” och ”inferniska” inrättningar där ”arbetaren ovillkorligen är slav”. Han förespråkade istället att demokratiska företag, ägda av arbetarna själva, borde bli den dominerande företagsformen. ”Där de sjelfve blevfe husbönder öfver sig!”

I Sverige var det hantverkare, som till exempel skräddare och snickare, den tidens medelklass, som var vana att ha kontroll över sitt arbete som bildade de första svenska arbetarägda företagen. För att ”på selvhjelpens fasta grund” understödja arbetare som ville ”bygga sitt oberoende och sin lycka” grundades bland annat Sällskapet för Arbetareföreningars befrämjande.”

I den tidiga arbetarrörelsen fanns visioner och idéer om demokratiska företag. Witkowsky berättar om det första svenska socialistiska programmet från 1882 där det talas för ”inrättandet av produktionsföreningar med statsunderstöd under de arbetande folkets omedelbara kontroll”. Dessa idéer ändrades vartefter och ersattes av mer uttalat socialistiska mål där samhället eller staten skulle äga ekonomin.

Inom fackföreningsrörelsen var LO med på dessa idéer i begynnelsen och till och med uppmanade strejkande hamnarbetare i Stockholm 1903 att bilda Kooperativa Stuveriföretaget Progress. Detta lär, skriver Witkowsky, ha haft ”en avgörande betydelse för strejkens goda utfall sett ur arbetarnas perspektiv”.

I Gävle utlöste också en strejk 1903 bildandet av företaget Fram som hade ett 50-tal anställda. Fram bildades av den kooperativa Cigarr- och Tobaksföreningen. I Norrland arbetade cirka 1500 hamnarbetare i demokratiska företag under 1905-1906, skriver Witkowsky. Redan 1906 verkar dock LO ha svängt i frågan och Fabriksarbetareförbundet föreslog då ”att LO borde utveckla demokratiska företag istället för att bygga upp strejkkassor. Landsekreteriatet svarade då att sådana företag förvisso var att betrakta som ”värdefull samhällelig verksamhet” men att striden mot arbetsgivarna först och främst måste föras centralt.”

Nätverket EKONOMISK DEMOKRATI - genom personalägda företag	
Webbsida: https://personalagdaforetag.se/	YouTube: https://www.youtube.com/@ekonomiskdemokrati
Mail: personalagdaforetag@gmail.com	Studiecirkel: https://forms.gle/6zeB7tMZBC56Gdb78
NYHETSBRÄV: https://subscribe.minutemailer.com/zkXWaj5Y	Facebook: https://www.facebook.com/groups/989809916569226

SAC verkade för arbetskooperativen och dessa var många fram till och med 1930-talet. Till exempel så bildades många sådana inom stenhuggerverksamheten på västkusten och inom byggbranschen. Med LO:s fortsatt ökade inflytande så försvann dock visionerna om arbetarägda företag från arbetarrörelsens tankevärld.

Witkowsky skriver: ”Efter att den svenska fackföreningsrörelsen efter storstrejken 1909 splittrades i två delar – LO och syndikalistiska Sveriges Arbetares Centralorganisation (SAC) – drevs frågan om arbetskooperativ nästan uteslutande av SAC. Under 1930-talet valde LO till och med att vidta stridsåtgärder mot de syndikalistiskt orienterade arbetskooperativen då de ansågs underminera arbetarnas enighet och bidra till underbudskonkurrens.”

Witkowsky har hört alla motargument som kan tänkas finnas mot demokratiska företag, och lägger stor tid på att bemöta dessa i framför allt kapitel 3. För mig som redan är ”frälst” och tycker att detta är den optimala lösningen för arbetslivet, så behövs ju inte dessa motargument. Jag tror redan på denna lösning och vill därför hellre gå direkt till kapitel 4 och läsa om hur det hela ska genomföras.

Dessa argument kan vara bra att ha i en diskussion med de som opponerar sig mot en förändring av dagens företagsägande, men jag kan inte låta bli att tycka att det är roligare att läsa om vad vi kan göra här och nu för att förverkliga idéerna.

Jag uppskattar mycket den historiska forskning som författaren ägnat sig åt för att ge en täckande bild av hur denna idé kommit och gått genom historien, ända sedan upplysningens dagar, och hur den förespråkats från de mest skilda håll som till exempel:

”Industrimagnater, syndikalister, progressiva affärsjurister, arbetarkvinnor i den amerikanska textilindustrin, socialkonservativa författare och utopiska socialister.”

Idén har också funnits i partiprogrammet hos flera svenska riksdagspartier fram till och med 1970-talet.

Spännande är också att läsa om USA:s utveckling från nybygger- och småföretagar-samhälle med starka rörelser för individens och den anställdes rättigheter och ett motstånd mot storföretag till dagens nästan totala dominans av just dessa. USA innan storföretagen var inte en parentes i historien utan snarare normen under flera hundra år

Nätverket EKONOMISK DEMOKRATI - genom personalägda företag	
Webbsida: https://personalagdaforetag.se/	YouTube: https://www.youtube.com/@ekonomiskdemokrati
Mail: personalagdaforetag@gmail.com	Studiecirkel: https://forms.gle/6zeB7tMZBC56Gdb78
NYHETSBREV: https://subscribe.minutemailer.com/zkXWaj5Y	Facebook: https://www.facebook.com/groups/989809916569226

fram tills 1900-talet. Det är djupt rörande, och stärkande för en humanist att läsa om hur stora politiker och filosofer från alla håll uppriktigt uttrycker sin förfäran och klagan när de ser hur arbetare behandlas i de stora fabrikerna. Det är ofattbart, säger de, att detta kan få pågå! Och detta har de alltså sagt och insett för över hundra år sedan.

Jag känner mig som en kamel som äntligen får dricka vatten när jag läser detta! Det är en tung men viktig bok som ytterst handlar om arbetares frihet. Läs den!

Text: Sonja Höök

Foto ovan i texten: Privat

Redigerat ngt ovan av Jan Forslund

LÄSA MER – SE NEDAN, VIA LÄNKARNA I SIDFOTEN OCH PÅ VÅR HEMSIDA:

Denna artikel i Syndikalisten: <https://syndikalisten.sac.se/tung-men-viktig-bok/>

Find your crew: <https://syndikalisten.sac.se/gladje-och-stolthet-i-den-kollektiva-arbetsplatsen/>

Frasses fullflyttar: <https://syndikalisten.sac.se/frassarna-tar-hand-om-varandra/>

*Nätverket
Ekonomisk Demokrati
- genom personalägda företag*

”

Varför demokrati, med en person med en röst i din kommun, i din region och i ditt land men konstigt nog inte på jobbet? Låt oss med demokratis hjälp ändra på det.

”

Vi har bildat ett nätverk av aktiva personer som verkar för Ekonomisk Demokrati genom personalägda företag. Du kan bli en av dem som stödjer detta!

Nätverket EKONOMISK DEMOKRATI - genom personalägda företag	
Webbsida: https://personalagdaforetag.se/	YouTube: https://www.youtube.com/@ekonomiskdemokrati
Mail: personalagdaforetag@gmail.com	Studiecirkel: https://forms.gle/6zeB7tMZBC56Gdb78
NYHETSREV: https://subscribe.minutemailer.com/zkXWaj5Y	Facebook: https://www.facebook.com/groups/989809916569226